

Könsmaktsordningen – utmanad eller upprätthållen i offentlig politik?

En kritisk granskning av SOU 2014:49 om våld i nära
relationer

Isabella Fält

Abstract

This study is of qualitative nature where the problem area, domestic violence, is analyzed through feminist theory, aided by a critical discourse analysis. The study aims to reveal if the discourse of an official report from the Swedish government, named SOU 2014:49, challenges or maintains a gender power order. This structure exists in the society and maintains men's superiority to women and reinforces by men's violence against women. It also outlines the theoretical framework of feminist theory, used to process the gender power order, when the analysis of SOU 2014:49 was implemented. By analyzing the report in terms of gender and power the analysis consists of examining whether the discourses in the report can be seen as maintaining or challenging the gender hierarchy. Through careful reading of the material and with the analytical tools of critical discourse analysis, three prominent discourses emerged: the discourse surrounding the violent person, the abused and the explanations of the violent acts. Together they show a comprehensive picture of how the assessment interprets and presents the problem of domestic violence, based on the theoretical framework, which concludes the fact that the gender hierarchy is maintained in the discourses analyzed in the report.

Keywords: Gender power order, Official reports from the Swedish government, Domestic violence, Critical discourse analysis, Feminist theory.

Nyckelord: Könsmaktsordning, Statens offentliga utredningar, Våld i nära relationer, Kritisk diskursanalys, Feministisk teori.

Word count: 9798, including references.

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Ämnesval	1
1.2 Syfte och frågeställning	2
1.3 Inom- och utomvetenskaplig relevans	2
1.4 Avgränsning	2
1.5 Bakgrund	3
1.6 Disposition	4
2 Teoretisk utgångspunkt	5
2.1 Teoretisk ansats	5
2.2 Den strukturella ojämlikheten	5
2.2.1 De fyra sfärerna	6
2.3 Mannen som norm	7
2.4 Det könlösa våldet	8
2.5 Den manliga överordningen	9
3 Metodologiska överväganden	12
3.1 Kritisk diskursanalys	12
3.1.1 Diskurs som text	12
3.1.2 Den diskursiva praktiken	13
3.1.3 Den sociala praktiken	14
3.2 Studiens tillvägagångssätt	14
3.3 Material	15
3.4 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	16
3.5 Förtydligande av ett upprätthållande/utmanande av könsmaktsordningen	17
4 Analys	18
4.1 Diskursen kring den våldsutsatta	18
4.2 Diskursen kring den våldsutövande	22
4.2.1 En våldsutsatt kvinna, men en tämligen könlös förövare?	25
4.3 Våldet, dess orsaker och förklaringar	27
4.3.1 Särskilt utsatta grupper	28
5 Avslutande diskussion	31
5.1 Vidare forskning	33
6 Referenser	35

1 Inledning

1.1 Ämnesval

Våld i nära relationer har alltid varit ett ämne som berört mig och som jag följaktligen starkt motsätter mig emot. För mig, och många andra, är det en självklarhet att ta avstånd mot detta våld. För andra är våld i nära relationer något som har en central plats i vardagen. Längre var detta problemet förpassat till den privata sfären, något som hände *inom* familjen och som ingen annan hade med att göra (Wendt 2002, s.54). Lyckligtvis har detta förändrats och vi har idag ett samhällssystem som kämpar mot mäns våld mot kvinnor. Det innebär dock inte att våld i nära relationer har upphört att existera eller att insatser som rör området räcker till. I april 2015 var en kvinnojour i Nynäshamn tvungen att stänga ned, som följd av att verksamheten inte längre kunde finansieras (ROKS 2015). I ett av världens minst ojämställda länder, som inte varit i krig på över 200 år och som dessutom har en relativt väl fungerande välfärd. Eftersom staten delvis finansierar landets kvinnojouurer, fick det mig att undra hur de bedriver arbetet mot våld i nära relationer, då de har möjlighet att bedriva politik kring och besluta om hur insatser ska riktas i denna fråga.

Jag bestämde mig för att granska en SOU (Statens offentliga utredningar), sammanställd av Justitiedepartementet och Nationella samordnaren mot våld i nära relationer. Fokus för studien är således inte hur kvinnojouurer finansieras, utan hur utredningen beskriver problemområdet våld i nära relationer. Denna utredning heter SOU 2014:49 och kommer genom studien att benämnas vid detta namn, eller kort och gott som *utredningen*. Då mäns våld mot kvinnor kan ses som ett uttryck för den könsmaktsordning som föreligger i samhället (Smirthwaite & Holmberg 2014, s.107-108), motiverade det mig till att granska om SOU 2014:49 upprätthåller, eller utmanar denna.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att utifrån ett feministiskt perspektiv undersöka huruvida diskursen i SOU 2014:49, upprätthåller eller utmanar en könsmaktsordning. Fokus för studien ligger således på att med ett feministisk teoretiskt ramverk analysera vilka diskurser som omskriver våld i nära relationer i offentlig politik, då en tillåts att bilda en uppfattning om i vilka termer problemet formuleras.

- Upprätthåller eller utmanar diskursen i SOU 2014:49 en könsmaktsordning?

1.3 Inom- och utomvetenskaplig relevans

Problemet har dels en utomvetenskaplig relevans, då diskursen inom utredningen påverkar hur vi tolkar problemområdet våld i nära relationer, men även hur frågan hanteras politiskt. Det kan också formuleras i termer av inomvetenskaplig relevans, där forskningsresultatet kan komma att leda till ett bidrag inom exempelvis feministisk forskning som rör offentlig politik (Teorell & Svensson 2007, s.18).

1.4 Avgränsning

I denna studie har en avgränsning varit nödvändig, både inom ämnet och inom själva materialet, för att resultatet ska rymmas innanför studiens ramar. Inom ämnet våld i nära relationer har en avgränsning gjorts i att enbart undersöka mäns våld mot kvinnor och därmed inkluderas inte det våld som förekommer i samkönade relationer eller det våld som män utsätts för i nära relationer. Inte heller våld mot barn eller hedersrelaterat våld kommer att undersökas och dessa kapitel har även inom materialet, SOU 2014:49, uteslutits. Inom materialet ämnar jag att undersöka hur diskurser i SOU 2014:49 ser ut och genom feministisk teori

analysera dessa. I viss mån kommer konsekvenser av hur diskurserna inom våld i nära relationer att redogöras för, men inte i den mån att jag drar slutsatser kring hur detta påverkar konkreta förslag och lösningar som utredningen lägger fram. Då SOU 2014:49 utgörs av ett material på över 400 sidor har jag även varit tvungen att selektivt välja ut relevanta kapitel, där diskurserna framgår som tydligast, däremot har hela materialet lästs igenom ett flertal gånger för att få en helhetsbild. Jag kommer inte heller att redovisa alla citat som framkommit i sökandet för att ringa in en diskurs, eftersom de dessvärre inte ryms inom ramen för studien. Istället har jag gjort ett selektivt urval av de citat jag funnit och valt ut dem som främst tydliggör skillnaden i benämning inom diskurserna.

1.5 Bakgrund

År 1995 publicerade FN en rapport som redogjorde för hur våld mot kvinnor är ett problem som skär igenom både religiösa, kulturella och regionala gränser. Detta våld och de sexuella övergrepp, som främst kvinnor utsätts för, sker framförallt i hemmet och av en man som kvinnan har en relation till (Wendt 2002, s.11). Omfattningen av mäns våld mot kvinnor är svår att uppskatta, dels för att definitionen av vilka handlingar som ska klassas som våld är svåra att ringa in och dels för att våld i nära relationer som problem är svårt att mäta. I en mindre undersökning som gjordes i Sverige under slutet av 1990-talet uppskattas det till att 14 % av alla kvinnor i Sverige någon gång utsatts för fysisk eller sexuell misshandel av en närstående man. I Wendts avhandling föreskriver forskaren och läkaren Gunilla Risberg att mäns våld mot kvinnor går att likna vid ett folkhälsoproblem, eftersom denna omfattning är så stor (Wendt 2002, s.12).

I en av de mest omfattande kartläggningarna i Sverige av våld i nära relationer, rapporten *Slagen dam*, föreskrivs att var tionde kvinna har blivit misshandlad av en nuvarande sambo eller make (Lundgren 2001, s.27). Jämförelsevis uppger 35 % av kvinnorna i undersökningen att de varit utsatta för våld av en *tidigare* sambo eller make (Lundgren 2001, s.23). En tolkning till denna framträdande skillnad torde enligt rapporten vara att det sker en underreportering bland de kvinnor som

lever med våld i en pågående relation, jämfört med de kvinnor som uppger att de blivit misshandlade av en tidigare make eller sambo. En ytterligare tolkning är även att kvinnor som lever i en relation med våld påverkas av normaliseringsprocessen, som innebär att våldet normaliseras och inte uppfattas som just våld, vilket i sin tur kan leda till att det inte rapporteras i lika hög grad (Lundgren 2001, s.73). Wendt menar att det detta problem inte enbart kan liknas vid ett folkhälsoproblem, utan även ett demokratiskt problem då kvinnor får minskade möjligheter att på jämlika villkor delta i samhället så länge den sexuella och kroppsliga integriteten är hotad, både i offentligheten och i hemmet (Wendt 2002, s.14).

1.6 Disposition

Studien inleds med ämnesval, där anledningen till vad som väckte min undran för problemet finns föreskrivet. Därefter följer syfte, frågeställning och avgränsning, samt motivering av inom- och utomvetenskaplig relevans av problemet, för att precisera och ringa in vad jag ämnar undersöka. Eftersom våld i nära relationer är ett komplext problem, följer en bakgrund för läsaren där en problembild av våldets omfattning och hur det kan tolkas i termer av ett folkhälsoproblem och ett demokratiskt problem, redogörs för. Vidare följer de teoretiska utgångspunkterna, vilka bygger på feministisk teori och tillsammans utgör det teoretiska ramverket. Studiens metodologiska överväganden, med dess komponenter; kritisk diskursanalys, tillvägagångssätt för analysen och materialet för studien, presenteras därefter. Slutligen följer analysdelen, där materialet analyseras genom en kritisk diskursanalys, som följaktligen kombineras med en koppling till det teoretiska ramverket. Avslutningsvis presenteras studiens slutsatser, personliga reflektioner av dessa och vad som skulle kunna ligga till grund för vidare forskning. Referenslistan sätter punkt för denna studie, där alla källor som används i studien redovisas.

2 Teoretisk utgångspunkt

2.1 Teoretisk ansats

I denna studie ämnar jag att kritiskt granska SOU 2014:49 med hjälp av feministisk teori, för att försöka härleda om denna utredning upprätthåller eller utmanar könsmaktsordningen. Därav är utgångspunkten för studien att det föreligger en könsmaktsordning i samhället. Studien genomsyras även av ett könsneutralt språk, där ordet *en* används istället för ordet *man*.

2.2 Den strukturella ojämlikheten

Att förklara vad feminism är eller vad som kännetecknar en feminist kan te sig svårt då definitionen om vad feminism är kan skilja sig åt beroende på vilken inriktning en väljer att redogöra för. Lena Gemzöe har genom att studera feminismens samhällssyn och tanketradition utformat vad hon kallar en *ordboksdefinition*, som förenklar förståelsen av vad en feminist är, men som också ringar in det som är gemensamt för de olika tanketraditionerna inom feminismen. Gemzöes förslag på denna definition lyder:

”En feminist är en person som anser 1) att kvinnor är underordnade män och 2) att detta förhållande bör ändras.”

(Gemzöe 2014, s.16).

Genom att tillskriva en ordboksdefinition menar Gemzöe att en inbjuder till en diskussion kring hur verkligheten ser ut, eftersom definitionen i sig är kritiskt utformad och uppmanar till en förändring av samhället och verkligheten. Att

definiera en feminist utifrån ordboksdefinitionen innebär dock att en måste förklara på vilket sätt kvinnor är underordnade män, då det finns kritiker som ifrågasätter ifall kvinnor faktiskt är underordnade män såsom feminismen påstår (Gemzöe 2014, s.16-17). Detta ter sig särskilt tydligt när en talar om individuella kvinnors makt, där det i praktiken kan vara svårt att, som både kvinna och man, se att detta maktförhållande är skevt då personliga erfarenheter av kvinnors individuella makt kanske talar emot. Det feminismen säger är inte att kvinnor inte kan eller har makt i sina egna liv, utan att det finns en struktur inom alla samhällsområden som menar att kvinnor *generellt sett* har mindre makt än män. För att påvisa påståendet kring att det finns en ojämlikhet mellan könen beskriver Gemzöe fyra sfärer i samhällslivet där detta blir tydligt (Gemzöe 2014, s.19).

2.2.1 De fyra sfärerna

Inom den *politisk/ekonomiska sfären* kan en exempelvis se att det är relativt jämt fördelat mellan män och kvinnor i politisk representation, men där en kan urskilja en stor skillnad inom vilket politikområde en väljer att granska. Kvinnor bedriver i högre grad frågor kring jämställdhetspolitik, vård och omsorg och socialpolitik, medan män i högre grad representeras i frågor som finans- och skattepolitik och försvarsfrågor. Inom arbetsmarknaden kan en också se en tydlig indelning, där betydligt fler kvinnor än män arbetar med vård och omsorgsarbete i offentlig sektor, arbeten som ofta förknippas med låga löner och obekväma arbetstider. I jämförelse med män är det få kvinnor på chefspositioner och som styrelseledamöter i näringslivet. Sammantaget kan en alltså se att män dominerar på den finanspolitiska arenan, vilket gör att en slutsats torde kunna vara att kvinnors ekonomiska makt är mindre än mäns (Gemzöe 2014, s.19-20).

Inom *familjesfären* kan en se en tydlig skillnad i arbetsfördelningen, där kvinnor tenderar att utföra mer arbete i hushållet och i omsorg kring barnen. Sett till föräldraledighet tar fortfarande kvinnor ut majoriteten av ledigheten, vilket tillsammans med större ansvar i hemmet, kan leda till konsekvenser för en framtida pension eftersom dessa komponenter delvis är obetalda (Gemzöe 2014, s.20). Eftersom dessa sysslor inte heller leder till en samhällelig status kan det

kopplas ihop med den tredje sfären, *kulturell nedvärdering av kvinnor*, där en kan se en nedvärdering av kvinnors arbete och erfarenheter till följd av låga löner i offentlig sektor och obetalt hemmaarbete. Till denna sfär hör även objektifieringen av kvinnors kroppar till, vilket blir tydligt om en granskar media, reklam- och modeindustrin, där kvinnor ofta framställs som objekt snarare än som självständiga personer (Gemzöe 2014, s.21-22). Den sista sfären som beskrivs är *våld mot kvinnor och sexuellt utnyttjande av kvinnor*, som innefattar exempelvis våldtäkt, kvinnomord, sexualbrott och kvinnomisshandel av män mot kvinnor och barn, vilket är ett tydligt exempel på det kvinnoförtryck som finns i samhället. Det leder också till att detta maktförhållande avspeglas i rättssystemet och samhällets syn på dessa problem, men en kan också se att det främst är kvinnor som arbetar och driver på dessa frågor både politiskt och ideellt, exempelvis i kvinnojourer och kvinnogrupper (Gemzöe 2014, s.22).

Sammantaget bildar dessa sfärer en utgångspunkt i vad en skulle kunna kalla en strukturell ojämlikhet mellan kvinnor och män inom alla samhällsområden, en maktordning som feminismen ifrågasätter och vill förändra. Denna maktordning förstås och förklaras dock olika beroende på vilken feministisk inriktning en granskar (Gemzöe 2014, s.22-23), vilka även tolkar strukturer som organiserar samhället å ena sidan och individer som egna aktörer å andra sidan, på skilda sätt (Gemzöe 2014, s.25). En gemensam utgångspunkt för feministisk teori är dock att det handlar om just en ordning som upprätthåller detta ojämlika maktförhållande mellan män och kvinnor och som kan benämnas som *könsmaktsordningen* (Wendt & Åse 1999, s.73).

2.3 Mannen som norm

Maria Wendt Höjer och Cecilia Åse föreskriver i *Politikens paradoxer*: "*Att mannen är norm innebär att mannen ständigt beskrivs som den allmänna personen medan kvinnan beskrivs som den specifika, den särskilda och avvikande. Så allmän blir mannen att endast kvinnan tycks ha kön.*" (Wendt & Åse 1999, s.8). Historiskt sett har politisk teori utarbetats av och för män, där exempelvis begrepp

som *medborgare* och *individ* är utformade efter mannen. Det gör att när kön tas ur beaktning vid betraktandet av politik så osynliggörs det faktum att den individ som utformats i politisk teori egentligen är en man (Wendt & Åse 1999, s.11). Wendt och Åse menar att detta leder till att kvinnor då formuleras som det avvikande, eftersom att det i relation till det generella – mannen – måste specificeras och pekas ut (Wendt & Åse 1999, s.17). Eftersom mannen inom politisk teori varit normen och där kvinnor som konsekvens blivit underordnade, så menar de även att statens uppbyggnad och karaktär speglas av denna könsmaktsordning. De åtgärder och politiska reformer som genomförs bidrar således till kvinnors underordning, om än i tystnad eftersom denna ordning är så naturlig och osynliggjord att den inte alltid syns (Wendt & Åse 1999, s.46). En konsekvens av detta blir då, enligt författarna, att när kvinnors politiska krav ska införlivas i politisk dagordning så omvandlas dem. Ett exempel är när en talar om våld i nära relationer och hur *kvinnovåld* har ersätts med termen *familjevåld*, vilket maskerar den realitet att offret oftast tillhör ett kön och förövaren ett annat (Wendt & Åse 1999, s.47). När relationen mellan kön och makt osynliggörs så menar författarna att könsmaktsordningen upprätthålls, eftersom den individ som traditionell politisk teori framhåller egentligen är modellerad efter mannen. Denna norm, som beskrivs som så naturlig att den inte syns, innebär att varje avvikelse hamnar på avvikarens ansvar. Den upprätthåller det faktum att män är individer och människor, och att kvinnor avviker från detta (Wendt & Åse 1999, s.74).

2.4 Det könlösa våldet

Då lagstiftningen fortfarande är könsneutral föreligger en problematik kring att mannen fortfarande ses som norm och kvinnan som det avvikande. De förslag som läggs fram inom området tenderar att utgå från ett individcentrerat perspektiv, där våldet målas upp som en olycklig omständighet som drabbar enskilda individer, vilket i sin tur upprätthåller den manliga normen och således bortser från grundproblemet, mäns makt över kvinnor (Wendt 2002, s.204-205). Wendt problematiserar detta ytterligare genom att i sin analys visa att den offentliga politik som förs kring mäns våld mot kvinnor endast blir en legitim

politisk fråga om våldet inte förklaras utifrån kön. Problematiken torde således kunna ligga i att så länge män utgör normen i det offentliga, så fråntas kvinnor sin rätt att utifrån sina egna erfarenheter av våld kunna agera för förändring i samhället. Spelreglerna för det demokratiska deltagandet i politiken skiljer sig därmed mellan män och kvinnor om kvinnors erfarenheter ses som privata och avvikande (Wendt 2002, s.207). Problemet våld i nära relationer tenderar att formuleras som en fråga om makt, men inte om kön, eller en fråga om kön, men utan en maktspekt (Wendt 2002, s.194). Det leder till en paradox i det demokratiska systemet, menar Wendt. Så länge våld mot kvinnor omskrivs som ett annat slags våld, eller där det inte förstås i termer av makt och kön, så osynliggörs det faktum att medborgarskapet inte är könsneutralt utan manligt definierat. Det leder i sin tur till att när kvinnors erfarenheter beskrivs som avvikande, blir kraven som ställs till förändring inte politiskt legitima, vilket också underkänner legitimiteten att det föreligger ett könsspecifikt förtryck som i dess extrema fall utgörs av mäns våld mot kvinnor (Wendt 2002, s.208). Att befästa identiteter med könskategorierna man eller kvinna är dock inte problematiskt i sig. Wendt menar att det snarare handlar om *på vilket sätt* en väljer att benämna dessa kategorier och i vilket sammanhang. Det innebär att om en ständigt länkar en könskategori till att denne är underordnad, om exempelvis kategorin kvinna omskrivs av att bli slagen och att vara underordnad mannen, samtidigt som ingen könskategori länkas till den som slår, så är kategoriseringen problematisk. Den cementerar bilden av att en kvinna är offer för ett könlöst våld, som därigenom inte kan analyseras ur ett könsperspektiv (Wendt 2002, s.186).

2.5 Den manliga överordningen

I artikeln "*Heja Uffe! Så legitimeras mäns överordning*" finns ett uttalande föreskrivet av Carole Pateman, där hon menar att grundförutsättningen för politisk jämlikhet är att kvinnor är underordnade män. Denna "jämlikhet" baseras således på tankar om individualitet och möjlighet till självförverkligande, men grundas i det gemensamma förtrycket av kvinnor. Överordningen gentemot kvinnor upprätthålls genom att den görs till något naturligt och osynligt, samtidigt som

män emellan ofta framställer varandra som mäktiga och auktoritativa. Det gör också att män skildras som beskyddare av kvinnor och för att detta ska vara möjligt måste kvinnor ges rollen som utsatta och skyddslösa. Denna beskyddarkonstruktion utgörs av att kvinnor som blivit utsatta för våld görs till en kollektiv grupp, som är i behov av skydd från män, men också av samhällets hjälpinsatser (Wendt & Jansson 2006, s.22). Eftersom kvinnor ska skyddas av män, från andra män, måste såldes också en skillnad mellan de som ska beskydda och de som kvinnorna ska skyddas ifrån konstrueras. De som slår porträtteras som avvikande och ska inte förknippas med ”vanliga” män, men eftersom verkligheten inte speglar detta faktum – att det enbart är främmande och avvikande män som misshandlar sin närstående, så kan våld i nära relationer tolkas i termer av ett känsligt problem (Wendt & Jansson 2006, s.23). Mäns våld mot kvinnor kan inte förklaras av psykiska problem eller missbruksproblem. Inte heller av arbetslöshet, kriminalitet eller att en är född i ett annat land. Det handlar alltså inte om att det är avvikande män som brukar våld mot en närstående. Det handlar heller inte om att de kvinnor som blir utsatta för våld är psykiskt instabila. Våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor förekommer också i vanliga familjer, där inga särskilda egenskaper eller avvikelser hos varken mannen eller kvinnan behöver förekomma. I konstruktionen av maskulinitet är våldet en av hörnstenarna, vilket gör att när en man utövar våld så skildras det inte som något egendomligt eftersom att det är en del av normen för manlighet och att vara man (Smirthwaite & Holmberg 2014, s.110). Våldet är en del av mäns makt över kvinnor och det befäster den överordning som genomsyrar hela samhället (Smirthwaite & Holmberg 2014, s.107-108).

Det gör att när rapporter om våld mot kvinnor skildrar förövaren som sambos, fäder eller äkta män – män som tillskrivs beskyddarrollen, så gör det att överordningen ifrågasätts och inte längre kan legitimeras. När en talar om våld i nära relationer och skildrar detta problem för vad det som oftast är – mäns våld mot kvinnor – så ifrågasätter det mäns överordning och beskyddaransvaret, vilket leder till att motreaktionerna blir starka. Det rör sig ofta om att män blir kränkta när en talar om *mäns våld mot kvinnor*, då alla män inte slår, vilket i sig är helt riktigt men där diskussionen leder till att stärka mäns beskyddarposition, snarare

än att tala om problematiken kring mäns våld mot kvinnor. Likt Wendt Höjer och Åse skriver, så *"legitimeras den maktordning som ytterst vilar på att kvinnor hålls i rädsla för det hot som utgörs av beskyddarna själva"* (Wendt & Jansson 2006, s.23).

3 Metodologiska överväganden

Studiens metod kännetecknas av ett kvalitativt tillvägagångssätt där en kritisk diskursanalys kommer att användas för att analysera materialet. Diskursanalys är ett tillvägagångssätt där språket står i centrum för analysen av ett visst fenomen, eftersom verkligheten inte bara formar språket utan att språket också formar sättet vi ser på verkligheten (Bergström & Boréus 2012, s.354). Inom kritisk diskursanalys spelar diskurserna en stor roll i att upprätthålla rådande maktstrukturer, varför detta tillvägagångssätt torde lämpa sig väl för studiens syfte och frågeställning (Bergström & Boréus 2012, s.374).

3.1 Kritisk diskursanalys

I denna studie kommer Faircloughs tredimensionella modell för kritisk diskursanalys att användas för att analysera materialet. Något förenklat innebär den tredimensionella modellen att en gör en analys av en kommunikativ händelse genom att undersöka relationen mellan textens egenskaper, den diskursiva praktiken och den sociala praktik som händelsen är en del av (Winther & Phillips 2000, s.74). När *texten* undersöks ligger fokus på den grammatiska strukturen, med *diskursiv praktik* avses hur texten produceras av författarna men också hur den konsumeras, tolkas, av läsaren och *social praktik* innebär att diskursen sätts in ett större sammanhang (Bergström & Boréus 2012, s.375).

3.1.1 Diskurs som text

Att analysera den första nivån, *diskurs som text*, innebär att SOU 2014:49 kommer att användas för att härleda vilka diskurser som styr. Fairclough redogör för att det finns olika lingvistiska redskap som används när en analyserar textnivån och de som valts för studien kommer kort att redogöras för (Winther & Phillips 2000,

s.87). *Syntaxanalys* innebär att en kollar på själva meningsuppbyggnaden i texten, vilket innebär att en fokuserar på vilka språkliga val utredningen väljer för att beskriva våld i nära relationer. Det gör att det blir möjligt att analysera språkets kategoriseringar, exempelvis hur SOU 2014:49 beskriver inblandade parter i våld i nära relationer, eftersom dessa ofta grundar sig i både medvetna och omedvetna föreställningar om vår omvärld (Bergström & Boréus 2012, s.279). Genom att undersöka textens *transitivitet* analyserar en hur utredningen binder samman händelser och processer med subjekt och objekt. Exempelvis hur män och kvinnor relateras till beskrivningar av våld i nära relationer och där en analys av vem som kategoriseras som objekt eller subjekt till problemet i fråga blir möjlig att blottlägga (Winther & Phillips 2000, s.87). *Etos* innebär att en undersöker hur identiteter konstrueras genom språket, vilket i denna studie kommer att kännetecknas av hur kvinnor och män karaktäriseras och således vilken identitet de tillskrivs i utredningen (Winther & Phillips 2000, s.87).

3.1.2 Den diskursiva praktiken

Vid analys av den *diskursiva praktiken* undersöker en hur texten är producerad och hur den konsumeras. I denna studie kommer fokus ligga på hur texten har producerats och inte hur den konsumeras, det vill säga tolkas, av mottagarna eftersom det frångår syftet med uppsatsen. Det innebär att jag kommer att undersöka hur utredningen formar olika diskurser inom kontexten och hur dessa bygger på *interdiskursivitet* och *intertextualitet*. *Interdiskursivitet* är ett uttryck för hur diskurserna artikuleras inom och mellan olika diskursordningar (Winther & Phillips 2000, s.77), där Fairclough menar att om en text innehar låg interdiskursivitet så kan det tyda på att det bestående reproduceras och där hög interdiskursivitet istället indikerar på förändring (Winther & Phillips 2000, s.87). I studien kan det exempelvis kännetecknas av om diskursen kring den våldsutsatta och den våldsutövande är genomgående likartad eller förändras beroende av kontexten. *Intertextualitet* skildrar hur texter kan förekomma i en intertextuell kedja, vilket innebär att texter relaterar till varandra och hur en text kan vara återkommande i olika utformningar. Exempelvis om utredningen refererar till

Brottförebyggande rådet, där likartade omskrivningar om våldet förekommer (Winther & Phillips 2000, s.85-86 och 77).

3.1.3 Den sociala praktiken

Den tredje delen av Faircloughs tredimensionella analys är den *sociala praktiken*, där relationen av *texten* och den *diskursiva praktiken* sätts i förhållande till den bredare *sociala praktiken*. Det blir då möjligt att kunna säga något om makt eller ideologi, eftersom den diskursiva texten och den diskursiva praktiken måste relateras till en *diskursordning*, som utgörs av författarens utvalda teorier. I denna studie infogas feministisk teori, då den är relevant för fenomenet våld i nära relationer eftersom förklaringsmodellen är förankrad i könsmaktsordningen. Det blir därmed möjligt att besvara om den diskursiva praktiken upprätthåller eller utmanar diskursordningen, som utgörs av könsmaktsordningen (Winther & Phillips 2000, s.90).

3.2 Studiens tillvägagångssätt

För att kunna genomföra en kritisk diskursanalys av SOU 2014:49 har analysen bestått i en noga närläsning av texten, som upprepats flertal gånger, där målet varit att blottlägga framträdande diskurser i utredningen. Detta har gjorts utifrån valda analysredskap inom den kritiska diskursanalysen, vilka i denna studie utgörs av transitivity, etos, samt intertextualitet och interdiskursivitet. De diskurser som blottlagts har sedan analyserats med den kritiska diskursanalysen genom att undersöka hur den våldsutsatta, den våldsutövande och våldet i sig beskrivs, om det förekommer en köns kategorisering och vilka förklaringar som ges till våld i nära relationer och om detta skiljer sig åt mellan den våldsutövande och den våldsutsatta i utredningen. Jag har även valt att undersöka vilken sammanställd bild diskurserna ger av våld i nära relationer och hur parterna framställs inom detta problem. Dessa har relaterats till feministisk teori för att på så sätt försöka ringa in en enhetlig tolkning av framställningen av våld i nära relationer, för att således försöka besvara om diskurserna i utredningen upprätthåller eller utmanar

en könsmaktsordning. Av tids- och rumsekonomiska aspekter har resultatdelen och analysdelen sammanfogats för en mer enhetlig bild av studiens resultat, där en koppling till feministisk teori sker kontinuerligt.

3.3 Material

Det huvudsakliga material som kommer att användas i studien utgörs av en utredning som justitiedepartementet och nationella samordnaren mot våld i nära relationer sammanställt, vilken behandlar komplexiteten kring våld i nära relationer och hur arbetet mot detta problem kan effektiviseras. Denna utredning betecknas SOU 2014:49 och är en av statens offentliga utredningar. Således består datainsamlingen av redan insamlat empiriskt material (Teorell & Svensson 2007, s.91). Detta material kommer även att dels kompletteras med en rad artiklar som publicerats i tidskrift för genusvetenskap (tidigare kvinnovetenskaplig tidskrift), en avhandling som behandlar våld i nära relationer i offentlig politik, samt kursböcker inom feministisk teori, för att ge en bredare analys av problemet och en annan infallsvinkel på vad våld i nära relationer kan förklaras av.

Materialen i vilka utgör grunden för de teorier som valts att användas är teorier av Maria Wendt Höjer, Cecilia Åse, Maria Jansson, Lena Gemzöe, Goldina Smirthwaite och Carin Holmberg. Dessa tar utgångspunkt i feministisk teori, varvid de kan anses både kompletteras och kombineras, då studien genomsyras av ett feministiskt perspektiv. Lena Gemzöes utvalda teorier ur *Feminism* används främst för att ge läsaren en insikt i vad feministisk teori är och för att bringa en förklaring kring det ojämlika maktförhållande som ter sig mellan män och kvinnor, samt hur detta kan avspeglas i samhället och hur våldet mot kvinnor är en konsekvens av detta maktförhållande. Valda delar ur *Politikens paradoxer*, skriven av Maria Wendt Höjer och Cecilia Åse, utgör en del av det teoretiska ramverket tillsammans med Wendt Höjers avhandling *Rädslans politik* samt artikeln "Heja Uffe! Så legitimeras mäns överordning", skriven av Maria Jansson och Maria Wendt Höjer. Dessa teorier kombineras även med utvalda delar av

artikeln ”Uppbrottstrappan”, skriven av Goldina Smirhwaite och Carin Holmberg.

3.4 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

God reliabilitet innebär att studien har en frånvaro av osystematiska fel, vilket innebär att studiens resultat ska vara detsamma om en exakt mätmetod tillämpas vid olika tillfällen (Teorell & Svensson 2007, s.59). Något förenklat så innebär det att en kan förlita sig på resultatet. Eftersom en kritisk diskursanalys utgår från tolkningar och att alla människor innehar olika tolkningar om hur verkligheten är konstituerad, kan reliabiliteten diskuteras i denna studie. Det är då av vikt att studien genomsyras av en transparens och öppenhet, där påståenden och slutsatser har en grund i vetenskapligt empiriskt material och där mina personliga åsikter som forskare inte får lysa igenom. Därav har citat hämtats direkt från utredningen, för att styrka reliabiliteten och öka transparensen i studien (Winther & Phillips 2000, s.153-154).

Validitet innebär att en mäter det en avser att mäta. Det innebär att studiens teoretiska begreppsbyggnader stämmer överens med empirin, vilket kan förklaras av att god validitet uppnås om studien har en avsaknad av systematiska fel (Teorell & Svensson 2007, s.59). I denna studie torde god validitet därmed kunna uppnås om studien konsekvent använder det teoretiska ramverket och den valda metoden för att legitimera den kunskap som produceras i analysen, när dessa kopplas till materialet (Winther & Phillips 2000, s.30). För att stärka validiteten har studien en kumulativ ansats, vilket innebär att mer etablerade forskare utgör det teoretiska ramverket, för att på så sätt försöka reducera förekomsten av systematiska fel i den teoretiska begreppsbyggnaden (Esaiasson m.fl. 2005, s.64). Denna studie har inga generaliserande ambitioner, då resultatet endast kan spegla studien i fråga eftersom materialet endast utgår från en analysenhet, SOU

2014:49, och för att frågeställningen enbart syftar till att förklara detta specifika fall (Esaiasson m.fl. 2005, s.98).

3.5 Förtydligande av ett upprätthållande/utmanande av könsmaktsordningen

Med stöd i det teoretiska ramverket som utgörs av ovanstående teoretiker, analyseras SOU 2014:49, i termer av hur diskurserna ser ut i förhållande till dessa. Offentlig politik kan enligt Wendt ses som dels ett uttryck för en könsmaktsordning, men också som en utmaning av denna (Wendt 2002, s.17). Genom att analysera utredningen utifrån det teoretiska ramverket och studera vilka förklaringsmodeller SOU 2014:49 ger för våld i nära relationer, samt för hur aktörerna framställs, torde det därmed vara möjligt att besvara om könsmaktsordningen utmanas eller upprätthålls.

4 Analys

I SOU 2014:49 beskrivs området våld i nära relationer som ett område omringat av komplexitet, då det handlar om människor med känslomässiga band till varandra men som omfattas av allvarliga brott dem emellan (SOU 2014:49, s.43). För att arbeta mot våld i nära relationer menar SOU att det är av vikt att inte bara behandla symtomen, utan att fokusera på de bakomliggande orsaker som kan ligga till grund för problemet. En tidigare utredning utförd av Brottförebyggande rådet (Brå) påvisar att åtgärder främst riktas mot de våldsutsatta kvinnorna, än mot männen som slår. Det indikerar att Brå i deras utredning menar att den våldsutsatta är en kvinna och att den som utövar våldet är en man (SOU 2014:49, s.45). SOU menar att ur ett feministiskt perspektiv skulle detta våld kunna förklaras av en könsmaktsordning, där mäns våld mot kvinnor är ett uttryck för den ojämlika maktbalans som föreligger i samhället (SOU 2014:49, s.46).

4.1 Diskursen kring den våldsutsatta

Samtidigt som utredningen inledningsvis benämner att våld i nära relationer främst utfärdas av en man mot en kvinna, följer ett tämligen könlöst språk. I redogörelsen för hur arbetet mot våld i nära relationer bedrivs och hur det föreligger stora skillnader beroende på geografiskt läge i landet, föreskriver SOU 2014:49:

”En *våldsutsatt*, eller misstänkt *gärningsman*, möter ungefär samma typ av kontakter, förfaranden och blanketter oavsett vart denne bor. [...] skiljer sig mellan kommuner och i vissa kommuner finns stora brister när det gäller att

uppmärksamma och utreda *våldsutsatta kvinnor* och barn som bevittnat våld och deras behov.”¹

(SOU 2014:49, s.49).

Först sker en könlös beskrivning av både den person som blir utsatt för våld och den person som är våldsutövare. När detta sedan exemplifieras i hur arbetet mot våld i nära relationer generellt kan skiljas åt mellan kommuner väljer dock utredningen att benämna den våldsutsatta som kvinna (SOU 2014:49, s.49).

Kvinnor som grupp beskrivs i SOU 2014:49 som mer utsatta för våld genom hela livet - jämfört med män - och de är också mer utsatta för upprepat våld, samt våld med dödlig utgång (SOU 2014:49, s.56). Vid våld i nära relationer med dödlig utgång står det föreskrivet i SOU 2014:49 att det främst är kvinnor som är offer och att de oftast varit utsatta för hot, kontroll och tidigare våld från *gärningsmannen*. Denna gärningsman beskrivs som en person med problematik, i form av antingen eller i kombination av ekonomiska, psykiska och sociala faktorer, men till skillnad från offret som karaktäriseras som kvinna, så är denna förövare könlös i beskrivning (SOU 2014:49, s.58).

Vidare i utredningen följer ett kapitel om hur en bör underlätta för våldsutsatta genom operativa arbetsgrupper, där exempelvis kontaktförbud och insatser för den våldsutsatta och våldsutövaren tas upp. Kring kontaktförbud föreskriver SOU 2014:49 att detta är en framåtblickande insats för den som blir utsatt för våld (SOU 2014:49, s.65). En exemplifierar detta genom att skriva att polisen bör utveckla sitt arbete ”*för att förebygga att kvinnorna utsätts för nya brott*” och att polisen har i uppgift att följa upp ärendet genom att ”*hålla kontakt med den våldsutsatte och förövaren*”. Sedan förs en diskussion kring att göra riskanalyser om hur utsatt en person är för våld för att kunna ringa in de som är särskilt *våldsutsatta* eller har en rädsla för *förövaren*. Detta exemplifieras återigen genom att visa på studier som Brå gjort:

¹ Mina kursiveringar.

”Det finns även behov av att inkludera våldsutsatta som är särskilt utsatta eller personer som känner en stark rädsla för förövaren. Brå:s studier visar till exempel att många *kvinnor* som fått avslag på sitt kontaktförbud visserligen är mindre våldsutsatta än de som fått förbudet beviljat”.²

(SOU 2014:49, s.66).

Vid en första anblick skulle en dock kunna utläsa att utredningen faktiskt sätter kön på den våldsutövande personen, men benämningen *gärningsman* är i själva verket en könlös beskrivning av en person som utövat ett brott. Termen används genomgående i svensk lagstiftning inom allmän straffrätt för att gestalta både män och kvinnor som begått brott (SFS 1962:700). Även termen *förövare* är ett könlöst pronomen och karakteriserar, likt *gärningsman*, den person som begått en brottslig handling. Sammantaget visar detta avsnitt i utredningen att när allmänna åtgärder ges som förslag, i detta fall diskussionen kring kontaktförbud, benämns inblandade parter vid våld i nära relationer som *våldsutsatt* och *förövare*. När det sedan ges exempel på hur detta kan se ut i praktiken karakteriseras den våldsutsatta som en kvinna som är utsatt för våld, medan förövaren förblir könlös.

Likt det Maria Wendt Höjer och Cecilia Åse framhåller i *Politikens paradoxer* torde en tolkning av utredningens sätt att främst benämna den våldsutsatta med kön och förövaren med en könlös beskrivning kunna tolkas i termer av att kvinnor och det kvinnliga pekats ut (Wendt & Åse 1999, s.17). Genom att enbart beskriva den våldsutövande parten i termer av *gärningsman* och *förövare*, döljs det faktum att denne i de flesta fall är en man och således maskeras också relationen mellan kön och makt (Wendt & Åse 1999, s.74).

I beskrivningen av vilka insatser den våldsutsatta bör ha förs en diskussion kring att det traditionellt sett varit ideella kvinnojourer och liknande ideella organisationer som bistått med stöd och hjälp till *våldsutsatta kvinnor*. Däremot går en skillnad att utläsa vid beskrivningen av vilka stödinsatser den våldsutövande personen bör ha. Denne är könlös och insatser till våldsutövaren

² Mina kursiveringar.

syftar till att få personen att upphöra med sina brottsliga handlingar. Samtidigt föreskriver utredningen att polisen kan ”motivera den enskilde att ta emot insatser från till exempel *manskriscentrum*, socialtjänsten eller psykiatri”³ (SOU 2014:49, s. 73). En tolkning skulle i detta fall kunna vara att det trots allt rör sig om en manlig våldsutövare, då utredningen uppmanar polisen att motivera denne att ta emot insatser av manskriscentrum. Samtidigt drar en könlös beskrivning återigen över våldsutövaren när utredningen redogör för omfattningen av hur många personer som lever med eller utövar våld i en nära relation. Det föreskrivs att uppskattningen som görs syftar till att visa på hur många *kvinnor* som sökt kontaktförbud, som varit i behov av skyddat boende och som anmält upprepade brott utsatta av en och samma *gärningsman*. De skriver också att män utsätts för våld och att det i synnerhet handlar om särskilt sårbara grupper, som män med funktionsnedsättningar eller hög ålder. Vem som utövar detta våld beskrivet ovan förblir dock könlös och anonym (SOU 2014:49, s.75).

Återigen pekas kvinnor ut som de som blir utsatta för våld i en nära relation. Vid en beskrivning av den våldsutsatta som kvinna och en könlös förövare kan ett liknande resonemang som tidigare förts dras, att det är kvinnan som pekas ut som avvikande till en manlig norm. Genom att enbart skriva *gärningsman* och *förövare* i könlösa termer, men samtidigt hänvisa dessa till att söka hjälp hos manskriscenter, torde en tolkning kunna vara att våldet beskrivs utifrån en manlig norm där våldsutövaren är just man (Wendt & Åse 1999, s.17). Detta sker dock utan att problematisera problemet utifrån varken makt eller kön och således kan en vidare tolkning vara att omskrivningar där kön enbart pekar ut offret, i detta fall kvinnan, vara att könsmaktsordningen kan ses som upprätthållande (Wendt & Åse 1999, s.74), eftersom grundproblemet – mäns makt över kvinnor och våldet som en konsekvens av detta – bortses från i beskrivningen av våld i nära relationer (Wendt 2002, s.204-205).

³ Mina kursiveringar.

Även vid hänvisning till andra undersökningar finns en tendens till att göra liknande beskrivningar av vem våldet drabbar.

”Nationella trygghetsundersökningen tyder på att hälso- och sjukvården är det samhällsorgan som kommer i kontakt med flest våldsutsatta *personer*. I en annan studie bland *våldsutsatta kvinnor* hade cirka hälften sökt somatisk vård och en tredjedel psykiatrisk vård under det senaste året.”⁴

(SOU 2014:49, s.76).

Först används könlösa pronomen som *personer*, men där det i exemplifiering av vilka dessa personer faktiskt är, sker en omskrivning till *våldsutsatta kvinnor*. Detta gäller såväl den Nationella trygghetsundersökningen, liksom fakta som hänvisar till Brå, vilket en kan utläsa ur citatet på s.66 i SOU 2014:49.

4.2 Diskursen kring den våldsutövande

Ett kapitel i utredningen undertecknat ”Sätt fokus på våldsutövaren” följer delvis ett likartat mönster i benämningen av kön på den våldsutsatta och könlös benämning av våldsutövaren. Vid en redovisning av att personer som en gång utsatts för våld i en nära relation löper stor risk att utsättas igen, föreskriver SOU 2014:49 att det också är en högre risk att även gärningsmannen upprepar sitt våldsutövande, både i den aktuella relationen och i en ny relation med en annan person (SOU 2014:49, s.243). Därefter pekar utredningen på en kartläggning gjord av Brå om våld i nära relationer, där kvinnor exemplifieras som de personer som utsätts för upprepat våld (SOU 2014:49, s.244). På hur detta upprepade våld ska motarbetas ges olika förslag. Ett av dem behandlar polisens arbete, där de föreskriver att en strategi torde vara att arbeta utifrån ett gärningsmannaperspektiv där polisen kan upprätta förteckningar över de förövare som kan bedömas som särskilt farliga (SOU 2014:49, s.246).

⁴ Mina kursiveringar.

SOU 2014:49 föreskriver även att många av de förövare som brukar våld i en nära relation ofta har stora sociala problem i form av exempelvis psykisk ohälsa eller alkohol- och drogmissbruk. Polisen kan motivera en förövare att söka hjälp för just dessa problem, och inte enbart hjälp för våldsamt beteende eller aggressionsproblem, eftersom de kan utgöra grunden till att personen i fråga brukar våld (SOU 2014:49, s.252). Vilka dessa gärningsmän är eller vilket kön dessa har förblir således diffust tills en sätter det i relation till andra omständigheter, främst om personen ifråga lider av psykisk ohälsa, har en tidigare brottsbelastning eller om denne har barn som tar skada av att leva i en familj där våld förekommer. Utredningen föreskriver:

”De studier som gjorts av det grövre relationsvåldet visar att många av *gärningsmännen* har en hög allmän brottsbelastning. Bland de *män* som är föremål för en ansökan om kontaktförbud[...].”⁵

(SOU 2014:49, s.252).

Kön sätts alltså på förövaren när utredningen relaterar gärningsmännen som personer, vilka redan har dömts för våldsutövning eller har en historia av hög brottsbelastning. En tolkning kring att det främst är kriminella män som utövar våld i en nära relation är därmed möjlig, vilket gör att en associerar grövre relationsvåld till familjer med problematik och inte till något som skulle kunna förekomma i ”vanliga familjer”.

Det är också möjligt att tolka detta i termer av att den som utövar våld i en nära relation är en avvikande man och likt teorin redogör för karaktäriseras våldsutövaren i denna beskrivning av just kriminell bakgrund. I Goldina Smirthwaite och Carin Holmbergs artikel berörs problematiken kring att länka våldsutövare till särskilda avvikelser som används för att förklara varför våldsutövaren, i citatet ovan omskriven som man, utövar våld mot sin partner. De menar att det inte är en fråga om särdrag hos varken mannen eller kvinnan ifråga

⁵ Mina kursiveringar.

som avgör vem som löper risk för att antingen utöva våld eller bli utsatt för våld (Smirthwaite & Holmberg 2014, s.110). Våldet är en del av mäns makt över kvinnor som befäster överordningen som förekommer i hela samhället och som tar sig uttryck i mäns våld mot kvinnor (Smirthwaite & Holmberg 2014, s.107-108).

Förövaren eller gärningsmannen tillskrivs även kön när utredningen framhåller barnens utsatta situation i familjer där våld mellan föräldrarna förekommer:

”Sannolikt ökar det också våldsutövande mäns mottaglighet för att påbörja en behandling för sitt våldsamma beteende då deras föräldraförmåga hamnar i fokus.”

(SOU 2014:49, s.250).

Just barnens utsatta situation i familjer där våld förekommer är något som utredningen återkommer till när insatser ska riktas till våldsutövare, då det är en viktig del i arbetet att förebygga mäns våld mot kvinnor (SOU 2014:49, s.269). Samtidigt återkopplar utredningen till barnens utsatta situation i slutet av avsnittet, genom att skriva att det ”får *kvinnor* att lämna ett skyddat boende och återvända hem till *våldsutövaren*.”⁶. Återigen pekas alltså kvinnan ut som den som behöver söka skydd från våld, medan hon återvänder hem till en könlös våldsutövare för att inte barnen ska fara illa av att exempelvis behöva byta skola och social umgängeskrets (SOU 2014:49, s.296).

Likt teorin beskriver utgörs beskyddarkonstruktionen av att våldsutsatta kvinnor görs till en kollektiv grupp som behöver skydd och stödinsatser från såväl män och som av staten (Wendt & Jansson 2006, s.22). Samtidigt går det i citatet ovan att utläsa att förövaren är en man, vilket skulle kunna tolkas i termer av att när en man avviker från beskyddaransvaret så målas denne ut som en man som har problem med ett våldsamt beteende. En vidare tolkning skulle då kunna vara att för att eftersom han avviker från beskyddarrollen, och därmed ifrågasätter

⁶ Mina kursiveringar.

beskyddaransvaret som tillskrivs män, så skildras problemet som en konsekvens av ett beteende som går emot denna premiss och inte i termer av mäns våld mot kvinnor. Eftersom förövaren också skildras som fader och inte som en avvikande man med annan problematik så kan en förskjutning i problemet våld i nära relationer utläsas. Utredningen betonar att detta våldsamma beteende kan komma att förändras om våldsutövarens föräldraförmåga hamnar i fokus, vilket ligger i enlighet med teorin kring att när en förövare skildras som fader så ifrågasätts inte bara beskyddaransvaret utan hela överordningen som sådan. Därmed måste också en avvikelse förekomma, som ett våldsamt beteende som personen ifråga kan komma att förändra, för att särskilja denne man från de som ingår i beskyddarkonstruktionen och således behålla legitimiteten denna erhåller (Wendt & Jansson 2006, s.23).

4.2.1 En våldsutsatt kvinna, men en tämligen könlös förövare?

Genomgående för utredningens sätt att benämna kön är således att SOU 2014:49 vid allmänna beskrivningar av exempelvis våldets omfattning eller hur arbetet kring detta bör förändras, är av könlös karaktär. Här används benämningar som ”våldsutövare” och ”våldsutsatt” för att beskriva inblandade parter. Vid en djupare exemplifiering av situationen sätts dock kön på den ”våldsutsatta” där kvinnor och kvinnors erfarenheter pekas ut, vilket gör att en tolkning av utredningens sätt att benämna kön torde vara att det är kvinnor som utsätts för våld. Våldsutövaren är däremot könlös genom större delar av utredningen och även om det inledningsvis nämns att män står för majoriteten av våld i nära relationer, så är det inte något som är konsekvent i SOU 2014:49.

En stor skillnad mellan hur utredningen väljer att benämna en våldsutsatt person och en våldsutövande person går därmed att urskilja. I det avsnitt där SOU 2014:49 redogör för kontaktförbud, i kapitlet hur arbetet kan underlättas för våldsutsatta genom operativa arbetsgrupper, skriver visserligen utredningen att beräkningarna fokuserar på våldsutsatta *kvinnor*, eftersom de är överrepresenterade i statistiken (SOU 2014:49, s.75). Däremot är våldsutövaren här könlös och beskrivs som en förövare eller en gärningsman, vilket som tidigare

nämnt är en könsneutral benämning (SFS 1962:700). I det kapitel som tydligast pekar ut våldsutövaren som man skulle en kunna förvänta sig att den våldsutsatta är könlös eftersom fokus här torde ligga på våldsutövaren. Det är dock inte fallet, utan insatser och åtgärder för våldsutövaren är utformade för att skydda den våldsutsatta, som även här benämns som kvinna.

Däremot benämner SOU 2014:49 våldsutövaren som man under kapitlet ”Sätt fokus på våldsutövaren”, vilket torde vara väntat med tanke på att kapitlet behandlar insatser och åtgärder mot denna gärningsman. Samtidigt går ett mönster att urskilja. Utredningen benämner delvis våldsutövaren med kön som just man, delvis som en könlös förövare eller en gärningsman. Att benämna våldsutövaren med kön ter sig allra tydligast när utredningen exemplifierar hur våldet påverkar barnen i en familj där mannen är våldsam, eftersom risken är högre att mannen slår sina barn om han är våldsam mot sin partner (SOU 2014:49, s.249, 250, 269 och 296). Det går också att urskilja en tendens att benämna våldsutövaren som man när förövaren karaktäriseras som en person med en tidigare brottsbelastning (SOU 2014:49, s.251-252).

Wendt menar att det inte är problematiskt i sig att benämna könskategorierna man/kvinna, utan vilket värde dessa tillskrivs och i vilka sammanhang de förekommer (Wendt 2002, s.186). En tolkning av utredningens sätt att emellanåt länka könskategorin man till den som utövar våld och stundtals benämna våldsutövaren i könlösa termer, medan den våldsutsatta ständigt länkas till könskategorin kvinna skulle därmed kunna tolkas tvetydigt. Dels kan det cementera bilden av kvinnor som underordnade män, där de länkas till offer för våld och i behov av skydd (Wendt 2002, s.182). Samtidigt är den som utövar våldet stundtals könlös och stundtals man, vilket gör att själva problemet kan bli svårt att ringa in, eftersom det dels omskrivs som våld i nära relationer men där en tolkning om att det rör sig om mäns våld mot kvinnor periodvis är möjlig. Wendt menar att detta är en del av en paradox i det demokratiska systemet. När våld mot kvinnor omskrivs som våld i nära relationer eller familjevåld, utan någon förståelse till makt och kön, så är det möjligt att dölja det faktum att medborgarskapet är manligt definierat och att kvinnor avviker från denna norm.

Det leder i sin tur till att det könsspecifika förtryck som mäns våld mot kvinnor utgörs av inte erkänns och att förslag som påvisar denna könsordning, som beskriver våldet i termer av makt och kön, inte erhåller politisk legitimitet (Wendt 2002, s.208).

4.3 Våldet, dess orsaker och förklaringar

Utredningen framhåller att orsaken till att våld i nära relationer uppkommer är att det rör sig om ett komplext samspel av olika faktorer som sociala, kulturella, ekonomiska och politiska (SOU 2014:49, s.44). Ur ett feministiskt perspektiv menar utredningen att könsmaktsordningen i samhället kan förklara en viss del av partnervåldet, där mäns makt över kvinnor kan komma i uttryck genom att denna kontroll befästs med våld. SOU 2014:49 föreskriver dock att könsmaktsordningen inte kan förklara allt partnervåld, exempelvis inte det våld som förekommer i samkönade relationer (SOU 2014:49, s.45).

”En undersökning från Brå visar att övervägande delen av män som dödar en kvinna i nära relation är psykiskt sjuka eller psykiskt störda. Hälso- och sjukvården, särskilt psykiatrin, kan därför spela en viktig roll i det förebyggande arbetet.”

(SOU 2014:49, s.276).

Som föreskrivet i utredningen beskrivs gärningsmannen som en person, vilken ofta lever i en marginaliserad tillvaro med låg inkomst eller inget arbete alls. Det framhålls också att denne ofta är dömd för tidigare våldsbrott och att det är vanligt att en stor andel av dem som begår dessa brott lider av psykiatrisk problematik (SOU 2014:49, s.58). Utredningen föreskriver även att våld i nära relationer bör samordnas i ANDT-arbetet, som är ett arbete med alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksfrågor, eftersom våld i nära relationer har en koppling till alkohol och narkotika (SOU 2014:49, s.320).

I SOU 2014:49 pekar de även på Socialstyrelsens studie om hur våldsutövande män reagerar på behandlingar mot aggressionsproblem, eftersom de kunde se att många av de män som utövar våld lider av psykisk ohälsa. Enligt denna studie minskade den psykiska ohälsan efter behandlingen, men även bruket av narkotika och alkohol, vilket var högre än användningen hos normalbefolkningen. De menar således att en behandling mot aggressionsproblem också förbättrar missbruk av alkohol och narkotika, och att detta borde inkluderas i företagshälsovården där anställda inom statlig myndighet kan ta del av våldsbehandling (SOU 2014:49, s.267).

Våldet torde därmed kunna tolkas av faktorer som främst förklaras av diverse problematik. I kombination med att gärningsmannen också i detta stycke förblir könlös kan en bredare tolkning vara att våldet förpassas till något som enbart sker i familjer där denna typ av socioekonomiska svårigheter förekommer. Detta kan givetvis bero på att dessa människor förekommer inom kriminalvård, socialtjänsten osv, vilket gör att dem redan är i ”systemet” och därmed kan ringas in som grupp. Våld i familjer utan synbar problematik kan därmed falla bort och detta våld upptäcks kanske snarare när kvinnan söker vård för fysiska och psykiska skador inom sjukvården. Men likt tidigare resonemang som förts, så kan inte våld i nära relationer och i synnerhet mäns våld mot kvinnor, förpassas till avvikelser som just kriminalitet, psykiska problem, missbruk eller socioekonomiska faktorer (Smirthwaite & Holmberg 2014, s.110). I artikeln *Uppbrottstrappan* hänvisar författarna till Eva Lundgrens forskning där hon menar att våld är en hörnsten i konstruktionen av manlighet, vilket gör att det är möjligt att tolka mäns våld mot kvinnor som ett strukturellt problem, och inte i termer av avvikande individer med diverse problematik (Smirthwaite & Holmberg 2014, s.110).

4.3.1 Särskilt utsatta grupper

”En missbrukande kvinna med ADHD löper exempelvis större risk att utsättas för misshandel av sin partner men också för ett sämre bemötande från samhället än någon utan missbruk eller funktionsnedsättning.”

(SOU 2014:49, s.117).

Erfarenheter av våld beskrivs i utredningen vara vanligare bland våldsutsatta med differentierade missbruksproblem. Om dessa lever under marginaliserade eller ordnande förhållanden föreskrivs inte ha adekvat betydelse. Inte heller kulturell eller social bakgrund eller från vilken samhällsklass den våldsutsatta personen kommer ifrån. Gemensamt för våldsutsatta med missbruksproblem tycks dock förklaras av faktorer som låg utbildning, problem i uppväxtfamiljen, psykiska problem och att vara utlandsfödd (SOU 2014:49, s.123).

Likt våldsutövaren tycks även den våldsutsatta omges av problematik, men även detta verkar enligt Smirthwaite och Holmberg sakna egentlig betydelse. Avvikelse hos kvinnan förklarar inte om hon löper större risk att utsättas för misshandel av en närstående, snarare kan våldet förklaras som en del av konstruktionen av maskulinitet. En tolkning torde istället kunna vara att kvinnor med missbruk eller som lider av en sjukdom saknar ett skyddsnet vilket förövare kan komma att utnyttja, men diverse problematik hos den våldsutsatta är inte anledningen till att hon utsätts för våld (Smirthwaite & Holmberg 2014, s.110).

Utländska kvinnor som kommer till Sverige med en svensk man, föreskriver utredningen vara särskilt utsatta för våld i nära relation. En förklaring tycks vara den beroendeställning som kvinnan känner till mannen, men språkliga svårigheter och avsaknad av socialt nätverk är faktorer som förstärker utsattheten för dessa kvinnor (SOU 2014:49, s.127). Denna beroendeställning och rädslan för att utvisas innan två årsregeln⁷ är över, vittnar kvinnojourerna, gör att det finns män som sätter i system att föra utländska kvinnor till Sverige för att utnyttja dem (SOU 2014:49, s.128). Detta våld förklaras inte heller i termer av en könsmaktsordning, utan istället exemplifieras endast dessa kvinnor som ”särskilt utsatta” för våld.

⁷ Tvåårsregeln innebär att kvinnan måste vara gift med mannen i två år innan ett tillfälligt uppehållstillstånd utfärdas (SOU 2014, s.127).

Utredningen tycks bringa förklaring till varför våld, i högre grad, kan drabba utländska kvinnor som kommer till Sverige med en svensk man, nämligen beroendeställningen som de våldsutsatta har till förövaren. SOU 2014:49 benämner förövaren som en svensk man när det handlar om utländska kvinnors utsatthet för våld i nära relationer. Likt Wendt föreskriver, formuleras problemet som en fråga om kön, men inte om makt eller som en fråga kring makt, men utan en könsaspekt. Våldet som drabbar nyanlända utländska kvinnor, utövas av en svensk man, men här faller maktaspekten bort och våldet förklaras istället i termer av att kvinnorna är särskilt utsatta på grund av faktorer som språkliga svårigheter och avsaknad av ett socialt nätverk (Wendt 2002, s.194).

5 Avslutande diskussion

Syftet med denna studie var att besvara frågan om SOU 2014:49 upprätthöll eller utmanade en könsmaktsordning och detta har undersökts genom att analysera materialet med en kritisk diskursanalys som tillvägagångssätt. Våld i nära relationer är, som tidigare nämnt, ett område kantat av komplexitet och som både historiskt och i nutid kan ses som ett relativt känsligt problemområde. Kanske beror detta på att just själva våldet främst sker i hemmet, en sfär som traditionellt sett har tillhört det privata och vars problem således också skulle skötas bakom stängda dörrar (Wendt 2002, s.54). Våld i nära relationer torde alltså fortfarande kunna omgärdas av ett språk som befäster könsmaktsordningen genom att inte tala om problemet i termer av makt och kön. Utredningen föreskriver inledningsvis att könsmaktsordningen delvis kan förklara mäns våld mot kvinnor, vilket skulle kunna ses som utmanande (SOU 2014:49, s.46). Däremot följer ett tämligen könlöst språk, vilket inte torde vara fallet om utredningen tolkade våldet i termer av en könsmaktsordning. Därför analyserades SOU 2014:49 med ett feministiskt teoretiskt ramverk i termer av makt och kön, där jag fann tre framträdande diskurser som tillsammans kan skildra en sammanställd bild av hur våld i nära relationer tolkas och framställs i utredningen. Genom en syntaxanalys analyserades de språkliga val som författarna gjort i utredningen och diskursen kring *den våldsutsatta*, diskursen kring *den våldsutövande* och diskursen kring *vad själva våldet förklaras av* exponerades.

Diskursen kring *den våldsutsatta* är den diskurs där en könskategorisering framträder allra tydligast. Genomgående för utredningen är att först använda könlösa pronomen som *personer* eller *en våldsutsatt*, men att ständigt exemplifiera denna person som just *kvinnor*. Diskursen kring *den våldsövande* personen kopplas inte i lika hög grad till kön, utan benämns istället som *förövare*, *gärningsman* eller *våldsutövande*. En könskategorisering sker främst när utredningen länkar denna person till någon med psykisk ohälsa, hög

brottsbelastning, socioekonomiska svårigheter eller till en förälder och benämns först då som *man*. I kombination med att diskursen kring *vad våldet förklaras av* och där den främsta förklaringen tycks vara psykisk ohälsa, arbetslöshet, socioekonomiska svårigheter, samt missbruk av alkohol och narkotika, så torde det skildra en problematisk bild av våld i nära relationer.

Dels är det problematiskt ur avseendet att kvinnor pekats ut som de personer som råkar ut för våld i nära relationer, medan det endast är män med avvikande egenskaper som framkommer inom detta problemområde. Det ligger i enlighet med teorin kring att det är kvinnan som måste specificeras och pekats ut, eftersom hon ständigt relateras till en icke outtalad norm som utförs av det generella – mannen (Wendt & Åse 1999, s.17). Genom att beskriva våldsutövaren som en man med egenskaper som missbruksproblem, arbetslöshet, kriminalitet eller psykisk ohälsa underbygger bilden av att våld i nära relationer endast förekommer om mannen lider av ett avvikande beteende. Det underminerar i sin tur att mäns våld mot kvinnor är en konsekvens av könsmaktsordningen som befäster mäns överordning gentemot kvinnor i samhället (Smirthwaite & Holmberg 2014, s.110).

En transitivity är därmed möjlig att urskönja i utredningen, där kvinnor förbinds med att bli utsatta för våld, men där män i lägre grad *inte* förbinds med att vara de som slår. Det gäller även för hur utredningen väljer att gestalta själva våldet och vad det förklaras av, där problematik av olika slag generellt sett utgör orsaken till att relationsvåld uppkommer (Winther & Phillips 2000, s.87). Det blir också en fråga om etos, vilka identiteter som konstrueras inom SOU 2014:49, när en analyserar de språkliga val som görs inom utredningen. Där blir det tydligt att kvinnan är våldsutsatt medan förövaren i stora delar av utredningen är könlös, Identiteten för förövaren fastställs snarare enbart som en man, likt ovanstående reflektioner, som en man med problematik (Winther & Phillips 2000, s.87).

När utredningen hänvisar till likartade undersökningar och rapporter, som exempelvis Brottsförebyggande rådet och Nationella trygghetsundersökningen, sker en likartad benämning där den våldsutsatta återigen gestaltas som kvinna och

förövaren i könlösa termer. Utredningen relaterar alltså till liknande beskrivningar av hur våld i nära relationer ser ut och hur aktörerna framställs, därmed torde en tolkning också kunna vara att den reproducerar en ordning i en intertextuell kedja, där denna kategorisering redan förekommer (Winther & Phillips 2000, s.77). Där det teoretiska ramverket skildrar våld i nära relationer som ett uttryck för mäns makt över kvinnor, kan en tolkning av utredningens språkliga val vara att den istället cementerar en bild av att våld i nära relationer inte förekommer i ”vanliga” familjer utan att det endast förekommer i familjer med diverse problematik eller att det enbart är avvikande män som slår. När problemet gestaltas på detta vis, när relationen mellan kön och makt osynliggörs, så kan det tolkas i termer av att könsmaktsordningen upprätthålls (Wendt & Åse 1999, s.74). Dels relaterar utredningen till andra källor, som i sin tur också kan ses som reproducerande av könsmaktsordningen, och dels så kan könsmaktsordningen ses som upprätthållande inom själva materialet. Genom att det både i de enskilda diskurserna som blottlagts i analysen och dem emellan finns en återkommande förklaring till våld i nära relationer, som inte relaterar till en fråga om makt och kön, så kan könsmaktsordningen ses som upprätthållande (Winther & Phillips 2000, s.77).

Avslutningsvis kan en alltså främst se tendenser till att könsmaktsordningen upprätthålls genom att granska de språkliga val som görs i utredningen. Det finns dock även tendenser till ett utmanande, i den bemärkelse att utredningen faktiskt nämner könsmaktsordningen som en av orsakerna till att mäns våld mot kvinnor uppstår. Samtidigt räcker det inte att enbart nämna att denna ordning som en orsak. En förståelse för hur dessa strukturer verkar i samhället och hur dem kan relateras till en fråga om kön och makt måste också kontinuerligt spegla diskursen om våld i nära relationer för att en förändring mot mäns våld mot kvinnor ska bli möjlig.

5.1 Vidare forskning

Inom ramen för denna studie har tids- och rumsekonomiska aspekter gjort att studien begränsats till att endast analysera språket inom SOU 2014:49 och om den enhetliga diskursen av våld i nära relationer i utredningen kan tänkas utmana eller upprätthålla en könsmaktsordning. Av denna avgränsning följer att jag inte analyserat konsekvenserna av detta i en bredare kontext, vilket torde kunna utgöra ett ämne för vidare forskning. Att ta vid där denna studie slutar skulle kunna innebära att en undersöker vad ett upprätthållande av en könsmaktsordning i en offentlig kontext leder till. Det vill säga hur denna fråga gestaltas i reell politik och om det påverkar hur insatser och ekonomiska medel riktas inom detta problemområde.

6 Referenser

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2012). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson & Lena Wängnerud (2004). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 2., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik.

Gemzöe, Lena (2014). *Feminism*. Falun: Bilda förlag.

Lundgren, Eva (red.) (2001). *Slagen dam: mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige: en omfattningsundersökning*. Umeå: Brottsoffermyndigheten.

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer, ROKS, 2015. *Kvinnojouren i Nynäshamn tvingas stänga ner* [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.roks.se/nyheter/2015-04-24/kvinnojouren-i-nynashamn-tvingas-lagga-ner> Hämtdatum: 2015-05-06.

SFS 1962:700. Brottsbalk. Stockholm: Justitiedepartementet.

SOU 2014:49. *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga. Förslag för ett effektivare arbete*. Betänkande av Nationella samordnaren mot våld i nära relationer. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/24/31/99/8260b884.pdf> Hämtdatum: 2015-04-05.

Smirthwaite, Goldina & Holmberg, Carin (2014). *Uppbrottstrappan: en modell för intersektionellt socialt arbete med våldsutsatta kvinnor*. Tidskrift för genusvetenskap. 2014(35):2/3, s. 105-128.

Teorell, Jan & Svensson, Torsten (2007). *Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod*. 1. uppl. Stockholm: Liber.

Wendt Höjer, Maria (2002). *Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Lund: Liber AB.

Wendt, Maria & Jansson, Maria (2006). "Heja Uffe!": så legitimeras mäns överordning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. 2006(27):4, s. 7-27.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.